

социалистическая (ст. 13, п. 1, 2; ст. 15, п. 1, 2) и часть мировой социалистической собственности. Государственная собственность объявлена всенародной и высшей формой собственности. Допускается уже не частная, только личная собственность (ст.ст. 14, 21, 25), а личная хозяйственная (экономическая) инициатива ограничивается мелкими средствами производства (ст. 21, п. 2) при использовании личного труда членов семьи (ст. 25). Фактически закрепляется монопольное право государства на управление всей системой социально-экономического развития, а также на все подземные и надземные богатства, энергетику, промышленность, банки, средства сообщения и информацию (ст.16, п.1). [5]

Из такого, даже очень краткого анализа, становится очевидным нефункциональный характер этой Конституции в сочетании с партийно-номенклатурной системой, неспособной выполнять задачи основного закона в условиях начавшейся демократизации общества, что и было продемонстрировано событиями 1989 г. Болгария одна из первых постсоциалистических стран приняла новую демократическую конституцию 1991 г., анализ которой может быть проведен уже в другой статье.

Выводы. Болгарская политическая и конституционная практика свидетельствует о соотношении внутренних и внешних факторов в непрекращающейся трансформации, но при доминировании внешнего влияния на протяжении всего рассматриваемого периода. Анализируя достижения болгарских конституционалистов, следует отметить важнейший их вклад в разработку Търновской конституции,

которая имеет значение программного документа всесторонней трансформации общества, определённым образом искусственно задержанного в социально-экономическом и политическом развитии.

Конституции народно-демократического и социалистического периодов несут на себе отпечаток партийно-идеологического характера, поэтому их влияние на становление конституционализма связано лишь с общим характером действия Конституций как высших законов страны, принимаемых особым образом, отличным от других законов. При этом была сделана попытка переформулировать систему, выстроенную в период сталинского социализма, в соответствии с новыми изменениями в обществе, мировой системе социализма и международных отношениях, расширив значительно тексты о правах и свободах граждан в связи с начинавшимися хельсинскими процессами. Однако реальная практика не гарантировала реализацию декларированных прав и свобод. Многие положения Конституции 1971 г. нашли своё отражение и в Конституции 1991 г., которая обозначила политико-правовое поле для посткоммунистической трансформации. Вступление Болгарии в ЕС также потребовало пересмотра многих положений Основного закона, да и актуальность разработки новой Конституции остаётся в политическом дискурсе разных политических партий, особенно накануне парламентских выборов 2013 г. Видимо болгарский конституционализм до сих пор находится в состоянии трансформации, основные современные моменты которой требуют отдельного исследования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Близнашки Г. Конституция и публичноправно законодательство. / Г. Близнашки. – София : УИ «Св.Кл.Охридски», 1992. – 189 с.
2. Българските държавни институции. 1879–1986. Енциклопедичен справочник / Науч. ред. А. Пантев. – С. : Изд-во «Д-рПътер Берна», 1987. – С. 6–7. – 376 с.
3. Конституция на Българско княжество // Българските конституции и конституционни проекти. – София, 1999. – 119 с.
4. Конституция на Народна Република България, приета от 6 Велико народно събрание на 4 декември 1947 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.parliament.bg/bg/18.
5. Конституция на Народна Република България, приета от 5-то Народно събрание на 18 май 1971 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.parliament.bg/bg/18.
6. Калинова Е. Българските преходи. 1939–2002. / Е. Калинова, И. Баева. – София: Парадигма, 2002. – 511 с.
7. История на България през погледа на историците / И. Божилков, В. Мутафчиева, К. Косев, А. Пантев и др. – София : ИК «Христо Ботев», 1994. – 759 с.
8. Първанов Г. 125-годишнината от приемането на Търновската конституция // Дума. – 2004. – 19 април. – С. 1.
9. Начева С. Конституционни основи на политическия живот в България. / С. Начева. // Избирателни закони. – София : Изд-во «Сибис», 2001. – С. 4–49.
10. Неновски Н. За формата на държавно управление / Н. Неновски. // Правна мисъл. – 1997. – Бр.1. – С. 47–52.
11. Стоилов Я. Конституционни промени във връзка с членство на Република България в Европейски съюз. / Я. Стоилов. // Понеделник. – 2001. – Бр.12. – С.65–72.

УДК 342.7

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ RIGHT TO HEALTH PROTECTION OF TRAFFICKING IN PEOPLE VICTIMS: PROSPECTS OF ADAPTATION TO INTERNATIONAL STANDARDS

Саракуца М.О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права та правосуддя

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рабінович М.Л.,

студентка III курсу

економіко-правового факультету

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Стаття присвячена дослідженню рівня відповідності вітчизняної законодавчої бази щодо реалізації права жертв торгівлі людьми на охорону здоров'я міжнародним та європейським стандартам. Проаналізовано як міжнародно-правові та європейські стандарти за означеною темою, так і відповідність ним ряду законодавчих та підзаконних актів України.

Ключові слова: торгівля людьми, відповідність міжнародним та європейським стандартам, право на охорону здоров'я

Статья посвящена исследованию уровня соответствия отечественной законодательной базы по вопросам реализации права жертв торговли людьми на охрану здоровья международным и европейским стандартам. Проведен анализ как международно-правовых и европейских стандартов по вышеназванной тематике, так и ряда законодательных и подзаконных актов Украины.

Ключевые слова: торговля людьми, соответствие международным и европейским стандартам, право на охрану здоровья

The article is dedicated to analyzing the way Ukrainian legal basis on implementation of victims' of trafficking in human beings right to health protection corresponds with relevant international and European standards. International and European standards and a range of Ukrainian laws and by-laws are analyzed.

Key words: trafficking in human beings, correspondence to international and European standards, right to health protection.

Постановка проблеми. Значні розбіжності у рівні розвитку країн світу, безробіття, регіональні конфлікти та політичні переслідування – ці чинники сприяють щорічному зростанню кількості мігрантів. Одночасно зростає кількість жертв торгівлі людьми – злочину, який пов'язаний із порушенням фундаментальних прав людини, зокрема права на здоров'я.

Право на здоров'я є одним з основних прав людини, що визнається Всесвітньою декларацією прав людини, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації тощо. Наразі, у літературі значна увага приділяється вивченню загроз як і фізичному, так і психічному здоров'ю жертв торгівлі людьми (дослідження, ініційовані Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, Управлінням ООН з протидії наркотикам та злочинності, Міжнародною організацією із міграції) та забезпеченню задоволення їхніх специфічних медичних потреб.

Актуальність обраної для дослідження теми обумовлюється декількома чинниками. По-перше, потерпілі від торгівлі людьми є уразливою групою через наслідки бутістю жертвою злочину, зокрема брак правового статусу та розлади фізичного й психічного здоров'я. По-друге, завдяки географічному положенню України, вона є як країною походження, так і країною транзиту для жертв транскордонної торгівлі людьми. Розповсюджуються й випадки так званої внутрішньої торгівлі. [1; 7] По-третє, актуалізація проблеми зумовлена вступом в силу Угоди з ЄС про реадмісію громадян третіх країн, які нелегально потрапили до ЄС транзитом через Україну. Крім того, ефективна боротьба із торгівлею людьми, зокрема її законодавче забезпечення, є однією з передумов успішного виконання Національного Плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України [2; 3; 6].

Стан дослідження. Дослідження вітчизняних вчених, які присвячені проблемам торгівлі людьми, здебільшого концентруються на економічному (С. М. Лихолат, Г. Є. Петрова), кримінально-правовому і криміналістичному (І. П. Бліщенко, Л. Н. Галенська, Ю. О. Решетов, К. Б. Левченко тощо), а також віктимологічному (В. В. Василевич, А. А. Глухов, В. О. Туляков) аспектах цієї проблеми, тоді як, незважаючи на актуалізацію забезпечення захисту прав особливо уразливих груп населення, проблеми захисту прав жертв торгівлі людьми не знайшли свого висвітлення в сучасній вітчизняній науковій літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Міжнародно-правова та європейська законодавча база
Починаючи із середини ХХ століття, із стрімким розвитком вчення про права людини та активізацією міграційних процесів, міжнародною спільнотою приймаються акти, спрямовані на боротьбу із торгівлею людьми та на захист прав потерпілих осіб. В основному жертви торгівлі людьми зазнають таких загроз здоров'ю, як фізичне насильство, сексуальна експлуатація (яка призводить до захворювання на хвороби, які передаються статевим шляхом та СНІД), складні житлово-побутові умови тощо. Крім того, бутістю жертвою торгівлі людьми підвищує ризик погіршення психічного здоров'я, що виражається у психосоматичних, психологічних та соціальних симптомах, зокрема у внутрішній стигматизації жертв [1, 8; 4, с. 45-55]. Через

те Будапештською декларацією з охорони здоров'я населення та торгівлі людьми зазначається, що «більше уваги та ресурсів має приділятися питанням здоров'я та охороні здоров'я, що відносяться до торгівлі людьми». Крім того, «для постраждалих в результаті торгівлі людьми мають встановлюватися мінімальні стандарти пропонованої медичної допомоги», які мають базуватися на комплексних дослідженнях та кращій практиці» [5].

Значну роль в гарантуванні права на охорону здоров'я жертв торгівлі людьми відіграє Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, який доповнює Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності. (ратифікований Україною 2004 року). У ст. 6 Протоколу серед заходів, можливість реалізації яких має бути розглянута державами-учасницями, згадується медична, психологічна та матеріальна допомога [6].

Практичні рекомендації щодо забезпечення прав жертв торгівлі людьми містяться у Керівних принципах Управління Верховного Комісара ООН з прав людини з питань прав людини та торгівлі людьми 2002 р., серед яких первинність прав людини, доступ жертв до адекватної фізичної та психологічної допомоги, сенситивність діяльності правоохоронних органів, інформування потенційних мігрантів, особливо жінок, щодо загроз здоров'ю, які виникають у зв'язку з міграцією, укладення двосторонніх угод між державами та, де можливо, між недержавними організаціями, із метою запобігання торгівлі людьми, захисту прав та гідності осіб, що стали її жертвами та сприяння їхньому добробуту [7].

Захист прав жертв торгівлі людьми є однією з цілей Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, відповідно до якої держави-учасниці мають гарантувати жертвам рівень життя, достатній для підтримання існування, зокрема через доступ до швидкої медичної допомоги, належне і безпечне житло, психологічну допомогу [8]. У контексті пропонування конкретних заходів превенції із посиленням на тип країни (країна походження, транзиту чи призначення), а також підвищення інформованості політиків, співробітників правоохоронних органів, медичних та соціальних працівників важливою є імплементація Плану Дій ОБСЄ щодо боротьби із торгівлею людьми [9].

Забезпечення та захист права на охорону здоров'я жертв торгівлі людьми в Україні: існуюча ситуація та перспективи вдосконалення

Протягом 2011-2012 років було прийнято комплекс актів, покликаних вдосконалити механізм протидії торгівлі людьми, що включає Закон України «Про протидію торгівлі людьми», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми», «Про затвердження порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» та «Про затвердження державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2015 року».

У зв'язку із законодавчим закріпленням статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, відбулася зміна у механізмі надання соціальних послуг даній категорії осіб. До 2012 року жертви торгівлі людьми отримували соціальні послуги (зокрема, послуги соціально-медичного характеру) відповідно до порядку, у якому ці послуги на-

давалися особам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Наразі Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, передбачає процедуру надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми, зокрема регламентує порядок надання невідкладної медичної допомоги. Крім того, відповідно до ст. 16 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», особа, яка має статус постраждалої від торгівлі людьми, має право на безоплатне одержання медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги, а також на тимчасове розміщення до 3 місяців у закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми [10].

В рамках Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2015 року передбачено розробку спеціалізованих програм допомоги постраждалим від торгівлі людьми, зокрема, планів першочергових заходів, здійснення соціального супроводження виконання даних програм, а також надання таким особам медичної допомоги та проведення консультацій психолога. [11]

Незважаючи на значне оновлення законодавчої бази з питань протидії торгівлі людьми, як міжнародними оглядачами (наприклад, в рамках Доповіді США щодо торгівлі людьми 2012), так і представниками вітчизняних НУО, поряд із прогресивністю даних змін, виокремлюється низка проблемних питань. У контексті охорони здоров'я жертв торгівлі людьми хотілося б виокремити такі моменти, як необхідність стандартизації послуг, що надаються державою жертвам торгівлі людьми; необхідність розширення можливостей державного фінансування НУО, які надають жертвам допомогу, особливо невідкладного характеру [12, с. 354]; потреба у впровадженні «дружніх до жертви» (з оглядом на її психологічне здоров'я, зокрема загрозу стигматизації) методів ведення кримінального процесу, а також у проведенні інформаційних кампаній щодо торгівлі людьми у контексті загроз здоров'ю потенційних жертв.

2010-2011 року неурядовою організацією «Ла Страда» було проведено роботу щодо розробки Стандартів надання послуг із запобігання торгівлі людьми, зокрема для осіб, що знаходяться в уразливому стані; осіб, які постраждали від торгівлі людьми, а також для дітей, які постраждали від торгівлі людьми [13]. Ці стандарти передбачають опис послуг, які надаються особі, умови і порядок надання таких послуг, вимоги до кваліфікації надавача послуг, управління процесом надання послуг, а також моніторинг та оцінка якості послуг. Тим не менш, слід зазначити, що ці стандарти носять загальний характер. На нашу думку, необхідно провести більш ретельну стандартизацію даних послуг, якій має передувати вивчення потреб цільової групи. По-друге, для якісної стандартизації необхідно виробити критерії диференціації послуг, що надаються. Так, в залежності від ситуації можна виявити потреби, що виникають на стадії, яка передує торгівлі (здебільшого потреби у медичній інформації), на стадії подорожі та транзиту, знаходження у країні призначення, на стадії депортації та/чи участі у кримінальному процесі та на стадії інтеграції чи реінтеграції. Крім того, диференціація потреб має бути проведена в залежності від статі жертви та типу експлуатації, жертвою якої вона стала. Вивчення потреб цільової групи та послуг, які необхідні для задоволення цих потреб дозволять скласти широкий структурований список доступних послуг та визначити кваліфікацію надавача даних послуг. Під час розробки стандартів доречно використати кращі практики допомоги жертвам інших форм насилля

та моделі інтеграції та реінтеграції інших категорій осіб, наприклад, біженців.

Приведена нами класифікація стадій досвіду особи, пов'язаного із торгівлею людьми, може бути використана не лише у контексті надання медичних послуг та послуг, пов'язаних із наданням медичної інформації, а також під час складання планів дій щодо боротьби із торгівлею людьми, координації роботи державних органів між собою та із НУО, співпраці із державними органами та НУО інших держав тощо. Державою мають бути розглянуті можливості підтримки проектів НУО, направлених на допомогу жертвам торгівлі людьми, особливо невідкладного характеру, а також ширшого залучення НУО до процесу прийняття рішень із питань боротьби із торгівлею людьми та інформаційного забезпечення даної діяльності.

З метою забезпечення права жертв торгівлі людьми на психічне здоров'я, необхідно розробити «дружні до жертви» методи проведення кримінально-процесуальних заходів, а також програму впровадження цих методів у практику, зокрема шляхом забезпечення працівників правоохоронних органів відповідними «керівними принципами» та проведення спеціалізованих тренінгів. Додаткові заходи щодо підтримки осіб, які свідчать проти підозрюваних торгівців людьми, мають бути передбачені під час судового розгляду справи, зокрема надання психологічної підтримки до й після процесу, надання свідчень за відсутності підсудного тощо.

Висновки. За результатами дослідження можливо зробити висновок про те, що законодавство України в цілому відповідає міжнародним та європейським стандартам в частині забезпечення реалізації права на здоров'я жертв торгівлі людьми. При цьому, із метою удосконалення імплементації положень, які гарантують жертвам торгівлі людьми право на безоплатне отримання медичних та психологічних послуг, сформулюємо наступні рекомендації:

1. Під час реалізації положень вітчизняного законодавства щодо протидії торгівлі людьми необхідно звертатися до актів міжнародних організацій, зокрема, доречним є розглянути можливість втілення рекомендацій, викладених у Плані Дій ОБСЄ щодо боротьби із торгівлею людьми.

2. Необхідно розглянути додаткові шляхи підтримки державою діяльності НУО, які надають допомогу жертвам торгівлі людьми.

3. У процесі створення різнорівневих програм щодо протидії торгівлі людьми взагалі та спеціалізованих програм із забезпечення права на охорону здоров'я жертв торгівлі людьми доречним є групувати заходи відповідно до стадій досвіду жертви: від стадії, що передує поїздки до стадії інтеграції/реінтеграції

4. З метою забезпечення рівного доступу жертв торгівлі людьми до відповідних послуг соціально-медичного та психологічного характеру необхідно провести глибинне дослідження потреб цільової групи та створити диференційовані стандарти надання даних послуг

5. Впровадити додаткові заходи захисту психічного здоров'я шляхом розробки та розповсюдження «дружніх до жертви» методів слідства та програм підтримки жертви під час свідчення проти підозрюваного у торгівлі людьми

6. Зробити наголос на інформацію щодо потенційних загроз фізичному та психічному здоров'ю жертв торгівлі людьми під час проведення відповідних соціальних кампаній, а також упевнитися в тому, що інформація розміщується у місцях потенційного перебування жертви

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Надання соціальних послуг різним групам осіб, які постраждали від торгівлі людьми. – К. : «Фенікс», 2011. – 106 с.
2. Указ Президента України «Про Національний План з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 22 квітня 2011 р. № 494/2011.
3. Левченко К. Б. Проблеми протидії торгівлі людьми в Україні / К. Б. Левченко / Як Україна виконує План дій з візової лібералізації. Результати громадського моніторингу. – К. : «Європа без бар'єрів», 2011. – С. 60–74.

4. London School of Hygiene and Tropical Medicine. The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: findings from a European study, London: LSHTM, 2003-130 p.
5. Budapest Declaration on the Public Health Concerns of Trafficking in Human Beings: Public Health and Trafficking in Central, Eastern and Southeast Europe. IOM-USAID: Regional Conference, Budapest, Hungary, March 19-21, 2003; Annex to: Newsletter Migration and Health Editorial, Vol.1, 2004, IOM Geneva.
6. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791.
7. OHCHR Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking (excerpts)// Migration and the Right to Health: A Review of International Law, International Migration Law, No 19, 2009, pp. 191-197.
8. Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_858.
9. OSCE Decision No 557 OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings//PC Journal No 462, 2003
10. Закон України «Про протидію торгівлі людьми»// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 19–20. – Ст. 173.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2015 року» від 21 березня 2012 року, № 350
12. US Department of State. Trafficking in Persons Report 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2012/>.
13. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_206.html.

УДК 342.7.(477)

СУЧАСНИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ІНОЗЕМЦІВ

THE MODERN METHODOLOGICAL APPROACH OF THE CONSTRUCTION OF LEGAL MECHANISM OF CONSTITUTIONAL PROTECTION OF RIGHTS AND FREEDOMS OF FOREIGNERS

Тимошек О.М.,

*здобувач кафедри конституційного та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ,*

Стаття присвячена пошуку найоптимальнішого комплексу методів, за допомогою яких можна всебічно дослідити захист прав і свобод іноземців, що сприятиме чіткому розумінню проблем у цій сфері.

Ключові слова: методологія, метод, механізм забезпечення захисту, загальнонаукові принципи дослідження.

Статья посвящена поиску самого оптимального комплекса методов, с помощью которых можно всесторонне исследовать защиту прав и свобод иностранцев, что будет способствовать четкому пониманию проблем в этой сфере.

Ключевые слова: методология, метод, механизм обеспечения защиты, общенаучные принципы исследования.

The article is devoted of the most optimal complex of methods by means of that it is possible all-round to investigate the protection of rights and freedoms of foreigners, that will assist the clear understanding of problems in the field of it.

Key words: methodology, method, mechanism of providing of defence, scientific principles of research.

Постановка проблеми. Методологічні питання захисту прав та свобод іноземців на сучасному етапі безпосередньо пов'язані з вирішенням методологічних проблем усієї юридичної науки, ефективним застосуванням методологічного інструментарію аналізу державно-правових процесів, підвищення ролі науки конституційного права у державотворчому процесі.

Стан дослідження. В юридичній літературі часто зазначається, що правильно обрана методологія дає можливість поєднувати як загально-філософські, загально-соціологічні методи, так і приватноправові методи і засоби дослідження. У будь-якому випадку методологія повинна бути достатньо «операційною», тобто такою, що наближає до істини, а не віддаляє від неї. Дослідження проблематики захисту конституційних прав і свобод іноземців вимагає відповідності застосовуваних методів об'єктивним реаліям і конкретним властивостям (у широкому розумінні) досліджуваного предмета.

Мета публікації полягає у подальшому пошуку конструктивного поєднання методів, за допомогою яких буде можливе покращення юридичного механізму конституційного захисту прав та свобод іноземців.

Вклад основного матеріалу. Права і свободи людини постійно збагачуються і розвиваються. Змінюється не

лише обсяг, а й внутрішній зміст, матеріальні умови і юридичні засоби їх забезпечення.

Зважаючи на те значення, яке надається проблемі забезпечення прав людини на світовому і європейському рівнях, загальний концептуальний підхід полягає в тому, що на перший план виходить людина з її життєво важливими потребами, а досконалість юридичного механізму визначається саме як здатність останнього забезпечити ці потреби. Зокрема, визначено основні тенденції та напрями трансформації методології вітчизняного правознавства, зумовлені важливими видозмінами її предмета [1, с. 61].

Як вважав В. П. Казимирчук, «наукова методологія – це застосування обумовлених діалектичним методом (як теорією пізнання) сукупності відповідних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження предмета науки». На його думку, «методологія правової науки включає в свою сферу систему правових понять, принципів і теорій, а також конкретні прийоми і способи дослідження правових явищ» [2, с. 44].

В. Шейко та Н. Кушніренко зазначають: «Методологія (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – вчення про правила мислення при створенні теорії науки». Вони також уточнюють, що методологія – це «концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують